

с (кар) 2

б 18

кар. 1054

БАЙЧОРАЛАНЫ МАГОМЕТ

**БУРМАМУТДА
ДЖАРЫКЪ
ДЖУЛДУЗ...**

1970

БАЙЧОРАЛАНЫ МАГОМЕТ

БУРМАМУТДА
ДЖАРЫКЪ
ДЖУЛДУЗ

назмула

УСМ ДЖ

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ БАСМАНЫ КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК—1970

КЪАЙЫТ, БАЛАМ, ЫЗЫНГА!

(Ананы сагъышы).

Къайсы къралдаса,
Къайдаса, балам!
Къартайгъанмыса,
Турамыса джашлай?
Джыйырма джылны
Сакълайды ананг,
Кёз сууларын бошаб,
Хар кбуру джылай...
Джукълатыргъа къоймайд
Тангига дери
Таякъ джангур,
Юйюнгю башын къакъгъан,
Джауум туююдю,
Джыламукълалла,
Табхан анангы кёзюнден акъгъан
Къой макъыргъанча,
Оджагъынгда
Къачхы кечеледе.

Джел болуб, сызгыргъан,
Анангы таушуду:
«Къайыт юйге» — деб
Узакъ тау элинден
Санга къычыргъан...
Ана джюрегим
Биледи, сауса,
Джокъду джашау
Сенден тюпгюлюб.
Нек керилмейле
Тау къанатларынг,
Нек джокду манга
Аллай бир насыб!
Тохана шахарладан
Багъалыды сеннге
Ата джуртунгу
Джылы топрагъы,
Юйюмю эшигъча,
Ачыкъды сеннге
Уллу Эресейни
Хатерли къучагъы!

ХАСАННГА

Тауларыбызны кюн джарытханча,
Китабынгы хар бети алай ачылады.
Саулай Къарачай джыйылыб джазгъанча,
Бюгюн миллетинг аны бла махтаңады.

Ингир сайын кыбыла джудузла,
Сютча джарыталла сени шахарынгы.
Ол заманда сени суйген кызла
Энди къартайыб, айталла хапарынгы.

Эркиши тенглеринг да, атынг сагъынылса,
Энишге къараб, мыдах ахсыналла.
Джарыкълыкъны юсюнден сёз башланса,
Эм аллы бла сени атынгы айталла.

Джакъгъан шынкъартынг джукъланмайын,
Джерни джарыталла джарыкъ джилтинле.
Сен орнатхан терек, къуу болмайын,
Тамырындан чыгъыб джашнайла кёкенле.

ЛЕНИННИ ЭСКЕРТМЕСИ

Мени хоншум —
Къарт пенсионер,
Эртден бла эрте терезеден къараб;
— Нек ашыкъгъанса,
Танг атмагъанлай,
Конторгъа ким келгенди? — деб сорад.

Ашыгъыш эдим.
Хоншум бла саламлашыб,
Гузаба кетиб къалдым ишиме.

Конторда киши джокъ.
Алай а хапарымы
Айтдым Ленини эскертмесине.

Аны бла
Этген ушагъым,
Сериуюнлюк бериб къызгъан джюрегиме,
Ойлашдырды.
Мен да андан сора
Эбине тюшюб, киришдим ишиме.

ТЕМИР ТЮЗЮНДЕН КАЛАУСХА

— Къубулчакъ таула,
Чокъуракъ суула,
Минги-тауну накъут бузлары,
Бюгюн былай
Нек джасангандыла,
Нек къууанчлылла бу джерле бары? —

Деб сорама,
Къол аягъында
Суу бла шыбырдашхан алма терекге.
Ол джууаб этеди,
Бийче окъа бёркге
Тигилген алтынлача, алмаларын силке:

«Къобан дунягъа
Джаратылгъан кюнюнде,
Бу сыйлы таула тутуб къолундан,
Тенгизге дери
Ашыргъан эдиле,
Аджашмасын деб джюрюген джолундан.

Кичине къолдан
Тенгизге дери,
Уакъ-уакъ кече, салкъын тау табигъат,
Бизни таулада
Къалмагъанд чыртда,
Къобанны бойнунда орналмагъан бир зат...

...Миллион джылла
Кетдиле арадан.
Излемлери бла большевиклени
Энди Къобан суу
Джолун ауушдурад,
Темир тюзюнден Калаусха дери.
Эшитемисе,
Къууанч макъамны,
Ставропольеге джетди толкъунлары.
Омакъ кийиниб,
Джолгъа чыгъабыз —
Атабызны ызындан тебрегенбиз ары.

Биргебизге биз элтирикбиз
Индиш аягъыны джайгъы тюрсюнюн,

Уллу Кам кёкню
Октябрь айда,
Эриген джаухарча, ачы кёксююн.

Къыбыла кюнню ,
Отунда эртиб,
Къарачай таулары алмаз гыртлары,
Суу ташыучу
Улоу этербиз,
Хурла кёлню примпух булутлары.

Гёбелек къанатдан
Дженгил джелчикде,
Чемчер сыргъаларын сездирмей, къалтырай,
Кюн таякъладан
Ийирилиб согъулгъан
Капрон инчиклери кюзгюча, кёз алдай,

Джолгъа чыгъарла
Къобан ёзенини
Субай ёсген къайын кёкенлери.
Бауурлары ачыб,
Юйюрсюндюрюрле аланы
Шимал Кавказы берекетли этеклери.

Къобуз согъулгъанлай,
Джангызгъа барыргъа
Хаб-хазыр болуб тургъан наратла,
Къайынланы

Кеслерни джибериб,
Къалай къалырла аладан артха?!

Наратланы ызындан,
Къаты къол тутушуб,
Джоппу-джоппу болуб эменле,
Биргелерни
Чегетленн тизиб,
Сипи тюзлеге тебрерле.

Дагъыда азмыд
Джолгъа чыгъарыкъ...
Тау джайлыкъланы джашил джабыулары;
Дыгъылен джоппула,
Мысты саптагъайла,
Таракъ тауланы гара суулары.
Хурзук ёзенни
Джай чилледе,
Магъадан шынкъартча, уллу джулдузлары.
Кертмели тауну
Къар тюбюнден,
Дарий чохла болуб чыгъыучу джанкъозла
Къобанны ызындан
Бармайын къалмаз
Бизде битген бир тукъум бир зат.
Къургъакъ тюзлени
Тюрлендирир,
Бююн джолгъа чыкъгъан тау табигъат.

Калаусдан
Шималгъа къарай
Аллай чегетле болурбуз,
Адил джелле
Бизге не нстем,
Темир къадамалай турурбуз!
Аны ючюн омакъбыз,
Джолгъа чыгъабыз,
Излемлери бла большевиклени,
Темир тюзюнден
Онгига бурулуб
Калаус тюзлеге джетгинчи дерн.

ЛЕНИН ТАУЛАДА

Джаш заманында
Мени атамы,
Болмагъанд Ленинден хапары.
Уллу вожд а
Къайда айланса да,
Къарачай таулада кёрюб тургъанды аны.

ШОХЛУКЪ

Къарачай арбагъа,
Къангала джюклеб,
Адам тубейд деб,

Къоркъа-къоркъа
Келмегенме,
Иван Павлыч,
Ёгюзлени тартыб,
Къачхы джармалыкъгъа.
Сен атла бла
Тюзледен келе,
Ичлерине кириб къарагёгенлени
Огъарыаякъгъа миндириб,
Чубур перданны,
Къарагъа салыб, марамайма сени.
Кёл джагъасында
Къазакъ атланы,
Къарангы кече бугъоуларын ууатыб,
Сюрюб бармайма
Къабартыгъа дери,
Ызыма къарай, хаман мыллык атыб...
Онбир джылны
Бирге окъугъанбыз,
Джыйырма джылны ншлейбиз бирге.
Туугъан къарнашымы
Тансыкълагъанча,
Тансыкълаб келеме сени кёрюрге.
Сени юйюнгдеча,
Бир джерде солумайма,
Къууаныб былай ачылмайд кёзюм,
Сени юйюнгдеча,

Бир джерде да,
Ангылашынмайд,
Тенгиме айтырыкъ мени ичги сёзюм.
Къуй, Семеновна,
«Горилкадан»,
Ал, Иван Павлыч, энтда ичейик!
Бизни къарнаш этген
Совет властха,
Аламат алгъышла этейик!

ИЛКЕРЛЕ

Ой, Ахун таугъа
Келиб нек къоннгансыз,
Бурунсат сыртындан илкерле!
Уллу Учкёкенни
Кимге къоюб келгенсиз сиз,
Ишле къызыу джайгъы чилледе.
Ким уятырыкъды,
Чалкъычы джыйыны,
Танг джууукълаша атаргъа.
Ой, Ахун таудан
Аллайла сиз нек къарайсыз,
Аламат Сочи шахаргъа.
Тенгиз толкъунла,
Чалкъы таууш этиб,
Бир-бирн ызындан сюрелле.

Ой, сиз да, мен да
Бу заманда бери келиб,
Чалкы ызлагъа кимле кирелле!
Келигиз, кетейик
Тау этеклеге,
Хыршыда чалкыла ойнарла...
Аллыбызгъа къараб,
Дугъум кёзлю таулу кызла,
Эте болурла ийнарла.
Хурмет дупшурладан
Гумгъа айланыб,
Кече арасында къарарсыз,
Джашла-аждагъанла,
Ишге чыгъар заман джетсе,
Накъутла болуб джанарсыз.

ДЖАШАУГЪА ДЖОКЪДУ ЕЛЮМ

Мени къарт анам
Елген кюнюнде
Таралыб джылай эдим анга.
Актылым алайед:
«Уллу анам кетди,
Дуннядан къурулла» деб, аммала.
Ол заманда
Бек джаш тиширыула,
Энди мингенле къартлыкъны кёпюрюне.

Кюн турушлада
Аммамы излеб,
Тохтаб къарайма аланы хар бирине.

КЪАРНАШ ОБА

Джангурла, джауугъуз...
Кёкле, кюкюрегиз!
Эртденги чыкъда джашнагъыз хансла!
Анала, джукълагъыз,
Къызла, джырлагъыз,
Кечеги тойланы уатыгъыз, джашла!

Алай а унутмагъыз
Къарнаш обаны
Къаты бла озсагъыз, энишге ийилирге.
Алалла джашауларын
Халкъ ючюн бериб,
Мор эминаны джерге кёмгенле.

ТЕНГИМЕ

Бир-бирде бола болур
Сеннге таулада къыйын,
Тенгим!
Эсинге тюшюре тур,
Уллу Кировну сыфатын.

Уюб тургъан
Къарангылыкъгъа
Шимал джанындан,
Тубанланы ичин джырыб,
Ол келгенед болгъанны джарыта.
Ангылатхан эди
Бизге кесини тилин.
Къамаланы
Къынладан чыгъарыб,
Аланы кюнде джылтырата,

Россияны
Уллу джашы
Тургъузгъан эди
Ахыр салышха.
Бюгюн да
Хар таулу юйюн,
Аны сураты бла джарытад,
Уллу Киров
Партияны тилин,
Халкъгъа
Ангылатханлай турад.

Багъалы адам!
Джюрегинг къыйналса,
Аны суратына къара,

Кёлюнг басылып,
Халкъны элтирсе,
Кировча
Хорламладан хорламлагъа.

ПИСЬМО

Узакъ
Къуу-шуу планетадача,
Сууукъ юйде бюгюн кесим джатама,
Сиз эсима тюшюб,
О, сабийле,
Кеси кесими унутама:
Не зат ашайсыз,
Къалай джашайсыз? —
Къайгъы этеме сизни хар негизге,
Билеме, ингир сайын
Мени излейсиз,
Ойнаб джыйылсагъыз юйюгюзге.
Келирле кюнле,
Хар неми джыйыб,
Машина бла джолгъа тебрерге.
Къарагъыз аллыма,
Кёб турлукъ тюлме,
Аз заман къалгъанд энди мен келирге.
Сууукъла кетерле,
Табигъат учунуб,

Къурмашча чартларла назик балийле.
Терседен кёрюб,
Аллыма чабарсыз,
Къууанч таууш эте, кирирбиз юйге...
Атала алгъын
Келтиреелле къошдан
Бышлакъ тилкемле,
Джаула, къой этле,
Аланы орнуна
Мен келтирirme,
Ата татыулу
Назму куплетле...

КЕГЮРЧЮНЛЕ

Бузоулу ийнекни
Башындан тартыб,
Анам джарлы да, нелени эсе да мурулдай.
Терседен
Ючкёкениге келе
Тургъанлайыбызгъа бир джыл джай,
Бир гергеджиз
Чыпчыкъ,
Бизге къошулуб,
Джолоучу нёгер болуб тебреди.
Биз да келебиз,
Ол да келеди, —

Биргебизге Айрыгъа ёрледи.
Бармакъ ташины
Мараб атдым да,
Ол барыб окъча тийди гергеджизге.
Эки-юч акъ тюкчюк
Хауада къалыб,
Ташча барыб тийди ол джерге.

Анам тохтады да
Олсагъатдан
Тамам кёлю бла къыйналды.
Мени ийнакълаучу
Огъурлу кёзлерин
Джыламукъ джибитиб меннге къарады.

Мен да эс ташладым...
Сир къатыб,
Не айтыргъа билмей къарайма анама.
— Шапагъатчы эгечинги
Джаны эди ол,
Нек ёлтюрдюнг? — деди анам манга.
Сабий джюрегиме
Тюйюмчек болуб,
Кесимча ангыладым:
Чыпчыкъ болуб къалад
Дуниядан кетген инсаны джаны.
Обурну джаны

Гылын кѣуш болад;
Сабийники уа — джандет чыпчыкѣла.
Аналаныкѣыла —
Кѣгюрчюнле болуб,
Тулпарланыкѣы — мийикде учхан кѣушла...
Кѣб джыл болады
Анам кѣыйынлы
Кѣарангы джерде рахат джатханлы.
Алай а тюбесем
Кѣк кѣгюрчюннге,
Анамы ыйнакѣлагѣанча,
Ийнакѣлайма аны.
Билеме:
Бары да бошду —
Джокѣду адамны тѣнгекден кетер джаны.
Кѣайда кѣрсем да,
Кѣк кѣгюрчюнню,
Анамы ийнакѣлагѣанча,
Ийнакѣлайма аны.

ПИСЬМО

Сочини хауасы
Дарманды дейдиле.
Алай а джарайд деб,
Билмейме манга.
Элибизни аязындан

Бир джангыз аякъ
Джибер,
«Гырджын чанчыб»
Бир ашайым анга.

СИЗ ЭНТДА КЕЛИРСИЗ БЕРИ

Мен билеме:
Сиз энтда келирсиз,
Джай чиллени кѣлтюрюб аркъагъызгъа.
Мен сакълагъан
Ючюн тюл,
Джокъду амалыгъыз келмей къалыргъа.

Сизни аллыгъызгъа
Къараб турлукъла,
Кѣкенлеге кириб тейри джарыкъла.
Бишген кертмеле,
Суу секиртмеле.
Бурмамут башында чыммакъ булутла;

Тау джайлыкъланы
Эртденни чыгъы, —
Балхамча салкъыны чынар терекни...
Сизни сакълаб,
Джашнаб турлукъду,
Джаш табийгъаты бу тегерекни.

Мен билеме:
Сиз энгда келирсиз,
Джай чиллени кѣлтюрюб аркъагъызгъа,
Мен сакълагъан
Ючюн тюл,
Джокъду амалыгъыз келмей къалыргъа.

КЪАРТ АТАМА

Анам, эшекге миндириб,
Къызылладан Каппушлагъа
Элтсе,
Мени сизде къоюб,
Ол кюн огъуна,
Улоун сюрюб, ызына кетсе,
Унамай къойнунгдаи тюшерге,
Хаман сени бла
Айланаем.
Сен ишге кетсенг,
Кюн тиерге,
Мен да джукъудан уянаем.
Салам бергенча,
Эшикден кирген
Кюнню таякълары бла бирге
Келеед чѣгючню
Тѣшге тийген
Тауушу, уллу юйюбюзге.

Токъмакъланы юйню арты бла,
Къарт анам кѣреди деб,
Ызыма къарай,
Мыллыгымы атыб бара эдим санга,
Гюрбеджиге дери чапханлай...
Бюгюн да аны унуталмайма,
Эки джыйырмагъа джетгенлигиме.
Бурулуб бир къарамай къоймайма,
Тѣш-чѣгюч таууш эшитген джериме.

ЛЕГЕНДА

Адамланы тукъумлары болмай,
Хар ким сыйлы атын
Багъалатхан заманлада,
Бештау, Казбек,
Минги-Тау, Юца, деб,
Тѣрт къарнаш болгъандыла мында.
Тѣрт къарнаш бирден
Башлагъандыла,
Каспий деген бир кызны суйюб.
Бир-биринден джашыртын
Тебрегендиле
Ариуну тилей, келечиле ийиб.
Къарнашлыкъны
Къачы чамланыб,
Аждагъан джашланы бузлатханд.

Ала таула болуб,
Джукъгъа тебалмай,
Тёртюсю тёрт джерде бюгюн да турад —
Деген легенда ёмюрле бла,
Къая тубанча джашайд былайда.
Къарнашлыкъ, тенглик,
Рахатлыкъ, тюзлюк
Айырылыб багъалыд бизин таулада.

АЙ ТУТУЛГЪАНИГА

Чабмагъанды айгъа пыргъауун,
Джукъламагъандыла самыр эгерле.
Джашланы бири къыйырын сындырыб,
Тюшюб кетди дейме джерге.

Сюйген къызына сыргъала этдирсе,
Берген саугъасы джетер кёлуне.
Чабмагъанды ары пыргъауун,
Джукъламайдыла самыр эгерле.

ДЖАЗМА

Бир джаш таулу,
Букварны алыб,
Эджиклеб кюреше,
Мал бла айлана,

Къара таныгъанлай,
Бир ат джазгъанед,
Мазаллы къаягъа.
Джитисуу башында.

Джелле суууруб,
Джауумла джуууб,
Къалмагъанд джазма
Джазылгъан джеринде...

Алай а, къыркъ джыл
Мындан алгъача,
Ол ат сакъланад
Таулуну джюрегинде.

БУРМАМУТДА ДЖАРЫКЪ ДЖУЛДУЗ

Тау къарангы,
Къалындан къалын болуб,
Мийикге ёрлеб барады.
Ичи сютден толгъан
Чарача, кёкде
Миллион накъут-налмаз джанады.
«Бурмамутда джарыкъ
Джулдуз» — деген
Тартыу къулагъыма келеди.
Хурла кёлню

Кюн батхан джанындан
Ачы джарыкъ джулдуз кёрюнеди,
Андан башха
Джарыкъ джулдуз джокъду,
Макъам этиб салырча джыргъа.
Джюрек талпыу,
Болгъанды тартыу,
Джыр этилгенди бир къызгъа.
Таулуланы суйген къызлары —
Бурмамутну джарыкъ джулдузлары.

МОСКВАГЪА

Унутмайма:
Джангур чанракъланы
Тюе да,
Къапхакъ тюбуне къача, —
Орус тил дерсе
Тынгылагъанымы
Сени юсюнгден хапаргъа,
Москва!...
Ол кюнден бери,
Сен муратымса,
Миллион джулдуздан толу.
Ол кюнден бери
Сен болгъанса, —
Мени насыбымы джолу.

Ара сахарны

Майданларында,
Къошулуб адам толкъунлагъа,
Баргъан кюнюю,
Мени джашауумда,
Эм аламат кюннге
Боллукъду санаргъа...
Москва!
Джылла экибизни
Шох эте баралла.
Бек багъалыды, къызыл сахар,
Атынг...
Энди уа билеме,
Не заманда да,
Болгъанлай тургъанма
Сени бир хуртдагынг!

ДЖАНГУР

Кёк кюкюреб, шыбыла таякъ
Ачы-ачы джашнайды.
Сууукъ джангур джалан аякъ,
Эшик аллында атлайды.

Орамгъа чыгъыб, суудан ётюб,
Бачхалагъа къуюлады.

Тылпыуу бла, нартюхню ийнакълаб
Кеси да андан джылынады.

Сабийчик а акъ бешигинде
Джукълайды, сезмей даурну:
Ол энтда кёрюр кеси ёмюрюнде
Боранны,

къарны,
джангурну!

«Эркишини джыламугъу
Ташны эритеди», — дейдиле —
«Уллуду аны къарыуу,
Къачын этигиз», — дейдиле.
Эриталсам деб джюрегинги
Кёб джылаб, кёб таралдым.
Ташны эритген джыламукъ сени
Эриталмазын ангыладым.

Аллыма чыкъсанг, илгениб, титирейме,
Джунчуб, кирирча болама джерге.
Алай а талпыб, чурум излейме,
Къыйналсам да, дагъыда туберге...

Къобуз тохтады. Бошалды той-оюн,
Хар ким тебрегенд юйюне кетиб.
Сени бла бир джангыз тепсер ючюн,
Къаллай бир кюрешгенме, кесими тюзетиб!

КЪАРЫЛГЪАШЧЫКЪЛА

Гитчечик болуб, ийнеклени къыстай,
Джылкъычы хонушха барсам,
Эртденни чыкъда, мусхотла ашай,
Кюн къышлыкъ болгъунчу къалсам,

Мийик къаяны тубюиден къараб,
Къарылгъач тийрелени кёреем.
Аланы чыпчыкъ джашауларын ангылаб,
Джюрегим бла сейирсинеем.

Ата-аналары къабарыкъ табыб,
Уяларыны аллына келгенлей,
Балалары, башларын чыгъарыб,
Джююулдеелле аланы кёргенлей...

Анга ушатама, эшикден киргенлей,
Тёгерегиме басынсагъыз.
— Не алыб келгенсе, атам, — деб
Хурджунларымы къазсагъыз.

БЫЛА УА ХАПАРЛА
АЙТЫРЫКЪДЫЛА...

Къыш — къышлыкълада,
Джай — джайлыкълада,
Беш-алты джылны малла бла туруб,
Атам къайытса,
Уллу Къарачайгъа,
Кюрешиученек анга хаман соруб:
«Сен баргъан джер
Алай узакъмы эди,
Бедженлеринден Джеркле кёпюрню.
Аллынга къаратыб,
Тансыкъ нек этдинг,
Къайда къалыб кетдинг сен быллай бирни?»
Десек сабийле,
Атабыз санаучанед,
Къынгыр-Сырт, Покун-Сырт,
Дагъыда бир сыртланы,
Бизни уа акъылыбыз:
Кеси ёмюрюбюзде
Кёрмезбиз деб эд,
Ол узакъ джуртланы.
Энди уа юйден
Учаргъа къанат къагъа тургъан
Сабийле, тоярга унамай хапарладан,
Къайтарыб соралла,
Хапар излеб,

Узакъ джерледен, уллу шахарладан.
Енисей сууун,
Акъ тенгиз джагъаларын,
Урал тауланы магъаданлы этеклерин,
Белоруссияны,
Украинаны
Кесим азбар билген багъалы джерлерин.
Джырда, китабда,
Джерли тиллеринде
Келтириб алларына сюейме сабийлени.
Кесим а сагъышха
Терен киреме:
Была уа хапаргъа саллыкъла нелени?

ДЖАШИЛ ЧЕКЛЕ—КЪАЛЫН ЧЕГЕТЛЕ

Ачы джелле,
Эмилик джылкыы болуб,
Шаркъдан чапсала,
Бир-бири къуа, бери,
«Аллахдан келген» деб
Ахсынаед,
Башха мадары
Болмагъан элли.
Джашнагъан хансла къуу бола эдиле,
Къарангы эллени
Букъу кюу басыб.

Къыйынлыкъгъа
Къолдан джукъ келмей,
Къыйынлыкъдан къутулалмай
Къачыб...
Совет адамла
Къургъакъ дангыллагъа,
Къалын чегетле
Салыб тебрелле.
«Къургъакъчылыкъны
Джолун кесек,
Дуниядан къурутайыкъ
аны», — дедиле.
Айбат чегетле,
Джаб-джашил чекле,
Чалышдыргъандыла шатык бутакъланы.
Энди халкъ джырлайды
Джарыкъ джырланы,
Джырча джарыкъды
Джашауу халкъланы.
...Туура, ма алай,
Уллу Россия,
Темир тау болуб
Къыйынлыкъ джыллада,
Бизге кюн бергенд,
Джырла джырларгъа,
Малла кютерге,
Къарачай таулада.

ТУЛПАР ЭГЕЧИМЕ

«Раиса Мироненко 1919 джыл-
да туугъанды, 13. 01. 43 джыл
фашистле асмакъгъа асхан-
дыла».

(Къарданик станиседе аны эс-
кертмесинде джазма).

Узакъ тауладан
Келгенме станисенге.
Аллыма чыгъалла
Къубулчакъ къазакъ юйле.
Чолпанла орналыб терезелеге,
Терек чапракъла айталла куюле.
Бёркюмю акъырын алама къолума.
Обангы аллында тобукъланыб кесим.
Ана тилимде къарнашлыкъ борчну
Береме сеннге,
Тулшар эгечим.
Заманла кетерле.
Тулпарланы юсюнден
Алапат китабла зитда джазылырла.
Алай а ийнама —
Сени юсюнгден бетле,
Кёкде джулдузлача,
Тюрленмей къалырла.

Дагъыда излейме. —
Есген тѣлюле,
Къыйынлыкъ, зауукълукъ
Джетген кюнледе
Ата джуртларын, тулпар эгечим,
Сенича разы эте билсинле.

А. С. ПУШКИНГЕ

Джаз кѣзюуде табылмай къалыб
Джырларынга керекли сѣзлеринг,
Къач айлада, Къобанча агъыб,
Башлай элле къонгурау тизгинлеринг.

Бир сау ёмюрню мындан алгъа
Ангылагъанды билгич джюрегинг,
Бугъоуланы уатыб, адам улугъа
Уллу Октябрь бошлукъ берлигин.

ЭМЧЕК АНАМА

Чабырларымы кесим кийиб, сыртха
Ат бла биринчи тебреген кюнюмде,
«Кѣзюнг кѣрмесе, ийнанма джукъгъа»
Деб акъыл юретеенг меннге.
Джылла кетдиле... сен къартайыб,
Акъ чыгъа башлагъанд мени да башыма.

«Аллахны унутуб, этдирме айыб»,
Деб шыбырдайса, джолгъа ашыра.
Намазлыкъдан чыртда бери чыкъмай,
Мангылай терими джарайым...
Алай а кёзюм кёрмей,
Къолум бла тутмай,
Къуру къулакъ эшитгеннге
Къалай ийнанайым?!

* * *

Кёзлерим сарыды, бурнум батыкъды —
деб тарыгъалла бир-бирле.
Акъылым азды, неда артыкъды, —
деб эшитмезсе ёмюрде.

Былайда акъылыма келеди бир зат:
Чыртда алджамай бир джангыз элиге,
Мыйы юлешген кюнюнде табигъат,
Теппе-тенг берген болурму хар кимге?

ВЫСТАВКА

Мор къаяла,
Акъ суу секиртмеле,
Джангыз аякълы къубулчакъ терекле.
Тау этеклеге,

Къойлача джыйылыб,
Ауушха ёрлеб баргъан чегетле.
Алмаз гыртлары,
Кюнде джылтырай,
Таула тешелле
Кёкню мамукъларын...
Табигъат выставка
Этгенд былайда
Ярошенкону салгъан суратларын.

* * *

Къазауат бошалды...
Мысты джюзюм суу
Шоркъа болуб,
Киред юйлеге...
Къаллай бир адам
Къайытмай къалды,
Къучакъларын ачыб
Тургъан тийрелеге.
Уруш джыллада
Аз назму джазгъаныма
Бош чыгъад кёлюм
Кеси-кесимден...
Бир джангыз поэт
Бир тизгин джазмасын,
Къазауат болуб аны юсюнден.

* * *

Приемникни буруб кюрешеме,
Салкъын хауалы Йошкар-Олада.
Черкесск!
Излеб, сени табмайма,
Эфирни сызгъан
Бютеу толкъуилада.
Узакъса сен,
Узакъса, Черкесск,
Минг чакъырымла
Джатхандыла арагъа.
Сенден къаллай бир
Узакъда болсам,
Аллай бир багъалы
Боласа манга.

* * *

Къаллай зат бла тенглешдирейим,
Кямар юзюб къоярча, белинги?
Кёзюм кыйыб, къалай кетейим
Къоюб,
Сени туугъан элинги.
Кирпиклеринги сипилеринден,
Джерленген садакъла къарайла.

Кёзлеринги тубсюз кёллеринде
Джангы толгъан айла ойнайла.
Кёзлерингде айла ойнайла,
Тогъай къыйылыб къашларынг.
Поэтле болуб къалай къалмайла,
Сен джашагъан элни джашлары?

ЭКСКАВАТОРЧУ КЪЫЗГЪА

Сагъышларын
Бояулагъа
Тюрлендирмей этдирте билгенле,
Къалдыргъандыла
Ёмюрлеге, джашау кирик, сейир гетенле.
Сеннге уа тарды
Студия межам,
Къанатларынгы кериб учаргъа.
Сеннге азды
Бояу-къалам
Бизни заманны болумун суратларгъа.
Тауну этегн —
Мазаллы гетен,
Экскаватор — кистди сеннге.
Джаш фахмунг
Озуб джетеди,
Тауну ёшюнюнде тенгиз ишлерге.
Эмилик Къобан

Джюгеннге юренир,
Къурч джеркъазманг аллын тыйса,
Галлереядагъы
Суратча кёрюнюр,
Чыракъла джана,
Былайтын адам озса.
Сууну кюзгюсюн,
Ай джол эки бёлюб,
Къубулчакъ бусакъла джагъалагъа сюелиб,
Джырларын джырлай,
Джюзерле кёлде,
Джашла-къызла къайыкълагъа миниб.
Къаз бауурун,
Къалапе джерни,
Ишлеген тенгизинг къалыр ёмюрлеге,
Эрмитажгъа келгенча,
Келирле адамла,
Сен салгъан суратны кёрюрге!

* * *

Москвачы къызла,
Башларын омакъ
Тараб,
Джангы келинни тутханча, тутуб,
Къаншаутюшгенлени
Цалафаннга чырмаб,

Алыб озалла кьоюнларын толтуруб.
Ала гюлле тюлдюле,
Таулу кызылалла.
Булутлача дарий кийимлерин кийиб, —
Ата юйлеринден
Тышына къачыб баргъан,
Къарамыйыкъ джигитни
Ат аллысына миниб.

АКТРИСАГЪА

Чууакъ кёкде,
Акъ булутланы,
Шемшер урчукъ бла ийириб,
Аны халысындан согъулгъанды
Джаулугъунг,
Гырт-гырт тюшгенле тигилиб.
Уюгъан сууну
Шоркъаларындан
Джаухар чёгюч бла джазылыб,
Андан ишленгенд
Тюйме-кямарынг,
Юсюне кёк эмаль джагъылыб.
Джюзюгюнг бла сыргъаларынг
Башха планетада этилгенд.

Билеме: аланы
Гагарин космосдан
Санга саугъагъа келтиргенд.

* * *

Юйде джангыз кесим...
Джерни башында
Болгъан джашчыкъла.
Джыйылыб атханча
Бармакъ ташланы,
Таякъ джангур
Юйню башын
Гютдюле бла
Тюйюб башлады.
Хауа примпухну
Учсуз джабыулары
Джайылгъандыла
Сыртлагъа-къоллагъа,
Тюз бу сагъатда
Эснме тюшдю
Сени отпусканг
Быйылгъы джылгъа...
Джангур басылыб,
Тюз Бештаудан
Сени шарфынг бетли
Джанкъылыч турду.

Не боллукъ эди
Келиб къууандырсанг, —
Сени сакълагъанлы
Онеки ай болду...

* * *

Ой, толгъан ай!
Неликге келгенсе,
Мыллык атыб, бу уллу шахаргъа,
Мында минг ай бард,
Болгъанны джарытыб,
Унамай тургъан чыртда батаргъа.

Манычха къайыт!
Джарыгъынг бла
Кюмюш суу нчир анда джангылыгъа.
Сени къайгъылы
Джокъду мында адам.
Бош чончайгъанса келиб былайгъа.

* * *

Къобан тыйылды,
Толкъунла джыйылыб,
Тау тарда уллу тенгиз бола.
Кёзюме кёрюнед

Ставрополь тюзледе
Нартюхлери чайкъала,
Кёгерген бачхала.

* * *

Къыйналма,
Джибигенинг ючюн,
Хайырлыдыла майда джангурла.
Акъгъан тамчыла
Совхоз садлада
Бирери бирер кёгет болурла.

КЪЫЗЫЛ БАЙРАКЪ

Къызыл байракъ,
Джелни шоркъалатыб,
Дюн-дунияны джарытады;
Ол тамгъасыды
Миллион багъалы къанны—
Къан а тебгенлей турады.

* * *

О. суу толкъунла!
Джырлагъыз, джырла...
Ашыгъыш джалай, къысыр къаяланы.

Кёкню къайтыб
Этда къучакъларсыз,
Сизни дунягъа джаратхан тауланы.

МОСКВА МЕТРОДА

Темир бетли
Мермер плитала,
Хыртды эгеулениб, джумушакъ джонулуб,
Джасайдыла метрону,
Кюзгюча джылтырай,
Тюрлю-тюрлю оюудан толуб.
Москвачыла,
Багъалы адамла!
Джюрекде къагъытха тюшюрюгюз аланы:
Сиз кёрюрсюз
Дууут ёзенинде,
Кюн джарытхан джайгъы таланы;
Бир джангыз уста
Гетеинге салалмазча,
Теберди башында кёксюлдюм кёкню;
Рият бла
Джерден кысталгъанча,
Къаягъа кириб, орналгъан чегетни;
Алада окъурсуз,
«Джамат» поэманы,
«Песня о былом» деген суратны.

Бизни таулада алакёз кызла...
Джашау китабда,
Сакъланадыла,
Кючлю талпыудан
Келечи ызла.

* * *

Эки такыйкыагъа
Эгеч-къарнаш болдукъ,
Бир ана табхан болур
Экибизни.

Былай бир тэзюб
Къалай тургъанбыз,
Танымайын
Бир-бирибизни?!

ДЖОМАКЪ

Ургъойгъа бёленген
Гитче сабийчигин
Аманат этиб сютча толгъан айгъа,
Суу анасы
Кетген эди учуб.
Толкъунлу джуртлада джаухар чайкъаргъа,
Эки тенгизни

Бир-бирине юсдюруб,
Аладан тышген кёксюл гыртланы,
Накъут суулугъуна
Эки-ючюсюн атханлай,
Учуб тебрегенд тюбюнде борагъы.
Къайытхандыла.
Тёгерек къарангы,
Джелмаузла да айны ашаб бошаб;
Сабийчик а—
Доммай башында
Джылай тура, анасын сакълаб.
Суу анасы
Кёмкёк тюйлюкню
Джибергенди ёзенни ёрге себиб.
Суула, кёкле,
Хансла, чегетле,
Къалгъандыла олсагъат кёгериб.
Кёгергендиле...
Бояу джетмей,
Къонгурлай къалыб кетгендиле къаяла.
Сабийчик а уллу
Суу болгъанд.
Бюгюн да джырлайды Доммай талада.
Ол кюн къалгъанча,
Бюгюн да къонгурлай,
Буюгъуб-буюгъуб туралла къаяла.

Сен кезлеринге
Къайдан табханса,
Теберди кек бетли, кексюл бояула.

СУУ КЫЛДЫГЪА

Нек ышанганенг
Къобаннга аллай бир,
Нек суйелгененг келиб къатына.
Елю болуб
Джатмазенг айрымканда,
Эринмей ёрлесенг, таулары башына.

СЕЛЕШ, ТОХТАМА СЕЛЕШ...

Сен не эсе да
Айтдынг грекча.
Аланма мен. Туююлма урумлу.
Алай а таулары
Суйгенча,
Суйеме къралын Урумну.

Сууукъ учхуму
Уллу джарыкълыкъны
Тынчлыкъ бермейди, мен эс билгенли.
Джюрегим джугъун

Къоймай ангылайд,
Къатапача джумушакъ (на тилинги.
Сёлеш мени бла грекча.
Ол тил туююлдю, сууду—секиртмед.
Джол салыб,
Джыйырма ёмюрге,
Бизге къаллай акъыл келтиред!

Джырла, азбарла,
Китабла уа—
Къаллай талпыууну иелери...
Сёлеш мени бла урумча.
Джюрегим ангыларыкъды сени.

* * *

Бире — Бурмамутда,
Бире — Таллыкъда,
Эки джаш джюрск джашайла тарала,
Термилиулери
Къызыл гюлле болуб,
Гокка хансладан толгъандыла талала.

* * *

Учугъуз!
Джилтинле ойнасынла,
Бузну сылгъан конёкларыгъызда.

Мени сабийлигим
Учуб кюрешеди,
Сау къыркъ джылны сизни арагъызда,

* * *

Ингирли бери
Бек кѣб сѣлешдик,
Кѣб хапар айтдыкъ бир-бирибизге.
Айтыллыкъны юсюнден
Джукъ сагъыналмай,
Ашыра барама энтда юйюгюзге

* * *

Юйюнгде да
Былай къутсуз эсенг, —
Не ышармай, не башларын сыламай,
Сабийлеринг
Къалай этсинле
Сен саулукъда ёксюзлюк сынамай.

* * *

«Тюрлю халили,
Не тынгылауукъду!» —
Деб келе болур
Кѣллерине адамланы.

Къарыуум олду.
Мен да тынгылау бла
Сыйырыргъа кюрешеме
Кесиме къалаланы.

ПОРТРЕТ

Ким болуучаненг,
Къайда кѳргенем,
Айыб этме, эгечим,
Сени сыфатынгы?
Тилими учунда
Айлана тургъанлай,
Былай деб, айталмайма,
Сени атынгы.
Тохта... алайды...
Сен туююлмю эдинг,
Биз Учкѳкеннге
Кѳчген кюн
Учкуландан,
Бекмурзаланы
Оджакъгъа кысылыб,
Бизни ызыбыздан
Ол ачы джылагъан.
Биз Чотчалагъа
Джетгеникде да,
Эки Тебе арасындан
Бизге кол булгъагъан,

Эл тюбюне киргеникде,
Гардош бачханы
Суугъара тургъан.
Джерлени ёмюрлеге
Хайырлапыргъа
Акт берилген кюн
Терезечилеге,
Гюрджю улу да къараб,
Экибиз чыкъгъанек,
Уллу къууанчда
Чалыб тебсерге.
Сен, булутчукъча,
Барыб аллымда,
Мен да, тобукъ ура,
Сюрюб ызынгдан...
Къобуз согъулуб,
Харс урулуб,
Бизге
Болушаед джыйылгъан.
Абукъ Къабакъда,
Джаш тёлю джыйылыб,
Комсомол кёл къазгъан
Джылыбызда,
Сен туюлменг,
Цона бла джырлаб,
Кетмей къатыбызда
Хаман ишлеб тургъан,

Къайда эсе да кѣргенме...
Кѣзбау Блюха,
Къобузун согъа,
Къалай бурулуб
Тебсеед майда!
Къызланы ичинде,
Дарийге бѣлениб,
Сен да болуренг
Дейме алайда.
Ол джыл огъуна,
Акълиманы
Сайлагъаныкъда,
Оноу этерге,
Саулай ѳзенни
Сайлаучуларын,
Экибиз джазыб
Чыкъгъанек тефдерге...
Покун-Сыртын
Къалын тубан басыб,
Ауурлугъу кетиб
Къышхы кечени,
Атлы къонакъ болуб
Къайытханымда,
Тууар къошда
Кѣргенем сени.
Къулагъымдан

Чырт да кетмейди,
Бир ариу сокъгъанынг
Бир ариу къобузну,
Келтириб аллыбызгъа,
Хычыла салгъаны,
Джибекча кючлю,
Бир ариу къызны.
Патефонугъузгъа
Чыганлы джырлагъан,
Кюмюшча джылтыраукъ,
Бир къара табакъны,
Бир талай кере
Салгъан эдигиз,
Кёзюн ачайыкъ, — деб
Кечеги къонакъны...
...Таулу джашла,
Колхоз машинаны
Толтуруб чыкъгъаныкъда,
Майданны джолуна,
Сен да ашыраенг,
Тауушсуз джылай,
Джибиген джаулугъунгу
Къысыб къолунга.
Дагъыда тюбешгенек,
Джаралы болуб,
Мен госпиталгъа
Тюшгенимде.

Тыкъ чачынгы
Джелкенгде чох этиб,
Акъ халатынг
Бар эди юсюнде.
Джаралыла
«Эгечим» — дей эдиле,
Сестра болуб ишлеенг анда.
Къатымдан кетмей
Туруучан эдинг,
Мени эсим къоюб
Кетген заманда.
Эс джыя келсем,
Сейирлик чачынг,
Секиртме болуб кёрюнеед;
Тауну сархындан
Чыкъгъан тубсюз кёзлеу,
Шууулдаб бизни элге эиеед.
Ауузум къургъакъсыб,
Не этерге билмей,
«Суу, эгечим», — дей эдим сенге.
Къашыкъ бла
Суучукъ джетдирееинг,
Къургъакъсыб тургъан эринлериме,
Мен а олсагъат ,
Кесим къолум бла
Чабакъла нисем суулагъа.
Сен а къол булгъаб,

Мени чакъыраенг,
Кёксюл чарс басхан
Джинал таулагъа...
Дей тургъанлайыма:
— Огъай, — деб
Портретден тауш эшитилед.
Бир къара шинли
Тиширыу келиб,
Столну
Аллына сколед.
Чыркъ-чыркъына
Окъала баргъан
Джарыкъ къатапа
Чепкени юсюнде,
Джайлыкъ таулары
Кёк къарасаууту,
Отча джылтырай,
Алтын туймесинде.
Алтай муртхуну,
Акъ чакъгъаныча,
Бюрчюклю пердауу
Башына бош атылыб,
Гыйылары дженген
Ауур қямары,
Белин юзюб къоярча,
Тартыб.
Къарылгъач къанатча,

Къош къашлары,
Садакълача
Къыйгъыч кирпиклери,
Саулай къарамындан
Нюр тѣгюле
Марджан бетли,
Назик эринлери...
— Огъай, — деди —
Билаллыкъ тюлсе,
Унутулуб къалыб
Бек эртделеден,
Джыйырманчы ёмюрде
Къарай башлагъанды
Мени сыфатым
Тилсиз портретден.
Эмен терекни
Шатык чапракълары
Шыбырдасала,
Бир-бирлерине,
Сен ангылаймыса
Сѣлешгенлерин
Бизни юсюбюзден
Аланы сеннге...
Бизни тарихыбыз
Хазнасы тюлдю
Джарыкълыгъы ёсген
Алчы къралланы.

Ол байламлыды
Тарихи бла
Аю чач басхан
Къая деппанланы.
Бизни хапарыбыз
Джазылыб къалгъанды,
Шиякыларына тилсиз джуртланы,
Бизни кюуюбюз
Джазылыб къалгъанды
Ёмюрлюк джалынына
Къая хомхотланы...
Бизни джуртлагъа
Къыйынлыкъ кирсе,
Бир-бири ызындан
Джагъылыб отла,
Къарангы кече
Джарыта эдиле,
Саулай патчахлыкъны,
Мазаллы шынгкъартла.
Бюгюн да туралла
Чуана тюбюнде,
Учкёкен аягъында,
Уллу Хумарада,
Къолдан ишленген
Дорбун шахарла,
Бал къошла кибик,
Сослан къаялада...

...Галактикадан
Урулуб чыбыкъ,
Ол келген кибик
Планета Джерге,
Мени сыфатым
Ётюб келгенди,
Биринчи ёмюрден,
Джыйырманчы ёмюрге.
Аланияны къызыма мен!
Тюб-тюздю кёблеге
Ушагъаным.
Кёблени джюреклерин
Тебдиред бюгюн да
Заманла суутмагъан, —
Мени джылы къаным...

БАШЛАРЫ

3	Къайт, балам, ызынга
4	Хасаннга
5	Ленинни эскертмеси
6	Темир тюзюнден Калаусха
10	Ленин таулада
10	Шохлукъ
12	Илкерле
13	Джашаугъа джокъду ёлюм
14	Къарнаш оба
14	Тенгиме
16	Письмо
17	Кёгюрчюнле
19	Письмо
20	Сиз энтда келирсиз бери
21	Къарт атама
22	Легенда
23	Ай тутулгъаннга
23	Джазма

- 24 Бурмамутда джарыкъ джулдуз
25 Москвагъа
26 Джангур
27 «Эркишини джыламугъу»...
27 «Аллыма чыкъсанг»...
28 «Къобуз тохтады»...
28 Къарылгъашчыкъла
29 Была уа не хапарла айтырыкъдыла
30 Джашил чекле — къалын чегетле
32 Тулпар эгечиме
33 А. С. Пушкинге
33 Эмчек анама
34 «Кёзлерим сарыды»...
34 Выставка
35 «Къазауат бошалды»...
36 «Приемникни буруб кюрешеме»...
36 Къаллай зат бла тенглешдирейим»...
37 Эскаваторчу къызгъа
38 «Москвачы къызла»...
39 Актрисагъа
40 «Юйде джангыз кесим»...
41 «Ой, толгъан ай»...
41 «Къобан тыйылды»...
42 «Къыйналма»...
42 Къызыл байракъ
42 «О, суу толкъунла!»...
43 Москва метрода

- 44 «Аман иги да болур эди»...
- 44 «Эки-юч кюнден келликдиле»...
- 45 «Ачыкъ талада къачкъачны»...
- 45 Ызла
- 46 «Эки такъыйкъагъа»...
- 46 Джомакъ
- 48 Суу кылдыгъа
- 48 Сёлеш, тохтама сёлеш
- 49 «Бири Бурмамутда»...
- 49 «Учугъуз»...
- 50 Ингирли бери
- 50 «Юйюнгде да»...
- 50 «Тюрлю халили»...
- 51 Портрет

БАЙЧОРОВ МАГОМЕТ КЫСХАЕВИЧ

ЯРКАЯ ЗВЕЗДА НАД БУРМАМУТОМ

Стихи

На карачаевском языке

64 стр. без иллюстрации

Художник Г. Гаврилко
Редактор А. И. Кубанов
Художественный
редактор М. П. Бертник
Технический
редактор Э. Т. Агирбова
Корректор Т. М. Тохчукова

22 кап.

СТАВРОПОЛЬ
КИТАБ БАСМАНЫ
КЪАРАЧАЙ ЧЕРКЕС
БЕЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК